

Elhunyt Dr. Ill Márton

2015. május 17-én Torontóban rövid szenvedés után 85 éves korában elhunyt dr. Ill Márton űrkutató-csillagász, a magyar csillagász- és űrkutató-közösség köztiszteletben álló tagja, a bajai obszervatórium korábbi vezetője. Összesen 40 évig, 1966-tól 2006-ig volt kollégánk az intézetünkben. Tulajdonképpen már 1958-tól, az akkori Csillagvizsgáló Intézet által koordinált szputnyikmegfigyelési programban dolgozott mint a bajai városi csillagvizsgáló első tudományos végzettségű kutatója. Az ő feladata volt megszervezni és vezetni az első műholdak átvonulásait távcsövekkel figyelő helyi csoportot. Ebből a magból fejlődött ki az 1113-as számú megfigyelőállomás, amely egyre jobb módszerekkel és műszerezettséggel évtizedekig dolgozott, kezdetben a Tóth Kálmán utcai, majd később az Ill Márton által létrehozott Szegedi úti obszervatóriumban.

A fizikus végzettségű Ill Marci a Bajához közeli Vaskúton született, és Pécsről került vissza Bajára. A Borbás Mihály vezette obszervatórium akkor egyike volt a számos vidéki „amatőr Urániának” amely sem megfelelő műszerekkel, sem szakképzett munkatársakkal, sem igazi tudományos programmal nem rendelkezett, sőt, a kisváros közepéről még távcsöves megfigyelésekre sem volt igazán alkalmas. De Marci nagy lendülettel vetette magát a munkába, szaktudása, szervezőképessége, helyismerete segítette abban, hogy az 1960-as évek közepére a bajai szputnyikmegfigyelő állomás már kiemelkedő szerepet játszott mind az induló hazai űrkutatásban, mind a műholdak megfigyelését koordináló nemzeti és nemzetközi szervezetekben. Megtalálta, vagy inkább létrehozta az újszerű megfigyelési feladatra legalkalmasabb távcsöveket, korszerűsítette az időszolgálatot és az

adatrögzítést, rendszeressé és pontosabbá tette a műholdészleléseket Baján. 1961 körül előállt egy javaslattal, ami talán élete legfontosabb szakmai lépése volt: a kis pontosságú, de nemzetközileg összehangolt vizuális megfigyelések segítségével lehetséges a műholdak fékezésének, és ezen keresztül a felsőlégréteg sűrűségének tanulmányozása (INTEROBS program).

E tudományos program megindulása többféle fontos következménnyel járt: 1966-tól a bajai obszervatóriumot átvette az MTA Csillagvizsgáló Intézete, Marci pedig az intézmény vezetője lett. Később az időközben létrejött Interkozmosz nemzetközi űrkutatói program keretében megbízást kapott a fotografikus és vizuális megfigyeléseket légkörkutatásra alkalmazó Atmoszféra program vezetésére. 1972-től az MTA Csillagászati Bizottsága Mesterséges Égitestek albizottságának elnöke.

Nemzetközi elismertségét nagyban segítette kiváló német, francia, orosz, holland és angol nyelvtudása. 1966-ban Leningrádban megvédte kandidátusi értekezését. 1971-72-ben a Franciaországi Besançon egyetemén vendégprofesszorként oktatta A mesterséges holdak dinamikája tantárgyat. Ugyanebben az időszakban kezdődött egy orosz AFU kamerával a

műholdak fotografikus megfigyelése Baján. Ez volt az az időszak, amikor a korszerű műholdmegfigyelési módszerek elsajátítására Baja volt a legalkalmasabb hely az országban, ahol Marci és munkatársai oktatták és képezték például az épülő penci Kozmikus Geodéziai Observatórium munkatársait is.

1981-ben avatták fel a városon kívül, a Szegedi úton felépített új obszervatóriumot, amely ma már a szegedi egyetemhez tartozik. Ide került a DVT elnevezésű, magyar fejlesztésű digitvizuális távcső is. Marci 1982-ben védte meg „A felsőlégkör szerkezete a műholdak fékeződése és fedélzeti mérések alapján” című akadémiai doktori disszertációját. A fedélzeti méréseket főképp a francia kollégákkal ez időben folytatott szoros szakmai együttműködése révén kapta meg. Franciaországban bekapcsolódott egy felsőlégköri modell megalkotásába, ezzel kapcsolatban számos tudományos eredményt publikált, köztük a légkör skálamagasságára, illetve a felsőlégköri szelekre vonatkozóak talán a legfontosabbak. 1984-től intézetünk „Égi mechanika és alkalmazásai” osztályának vezetője, közben a szegedi egyetemen címzetes egyetemi tanárként az „Általános csillagászat” című tárgy előadója.

1990-ben hosszú és eredményes munka után lemondott az obszervatórium és az osztály vezetéséről, majd Balatonföldvárra költözött. Innen még feljárt intézetünkbe, és tapasztalataival tovább segítette a magyar csillagászat és űrkutatás fejlődését. Tagja volt az Űrkutatási Tudományos Tanácsnak és az MTA Csillagászati Bizottságának is, a Magyar Asztronautikai Társaságnak pedig alelnöke. Igen sok disszertáció avatott bírálójaként segítette a fiatalabb kollégákat. 1999-ben vonult nyugdíjba, majd 2008-ban feleségével együtt gyermekeihez, Kanadába költözött.

Életében sok elismerésben részesült, melyek közül kiemelhető az Akadémiai Díj, a MANT Fonó Albert emlékérmé, majd 2004-ben az űrkutatás területén végzett munkásságáért járó Bay Zoltán díj, amelyet elsőként ő kapott meg.

Ill Márton gazdag életműve bebizonyította, hogy tehetséggel és szorgalmas munkával nemcsak jól felszerelt, nagy kutatóközpontokban, hanem kis, vidéki csillagvizsgálókban is lehet nemzetközileg elismert, értékes kutatómunkát végezni, akár az űrkutatás területén is.

Emlékét nemcsak a bajai csillagvizsgáló, de intézetünk és az egész magyar csillagászat tisztelettel megőrzi és ápolja. Életéről beszámolt a „Tudomány születik. Elek László beszélgetései a magyar űrkutatás megteremtőivel” (MANT, 2014) interjúkötetben, bajai munkásságáról a „Csillagászat Baján” (Ártér könyvek 2000) kötetben olvasható részletes ismertetés.

Almár Iván

2015. május 31.